

Американско списание за семейна терапия, 21(3), 205-215, 1993 г.

Разширяване на параметрите на
синдрома на родителското отчуждение

Глен Ф. Картрайт

Катедра по педагогическа психология и консултиране, Университет Макгил

3700 McTavish, Монреал, КК, Канада H3A 1Y2

Резюме

Новостта на синдрома на родителското отчуждаване (PAS) налага неговото предефиниране и усъвършенстване, тъй като се наблюдават нови случаи и явлението се разбира по-добре. Новите данни сочат, че отчуждаването може да бъде провокирано не само от въпроси, свързани с родителските права, че случаите на предполагаемо сексуално насилие могат да бъдат виртуални, че бавните решения на съдилищата изострят проблема, че продължителното отчуждаване на детето може да предизвика други форми на психично заболяване и че все още се знае твърде малко за дългосрочните последици за отчуждените деца и техните семейства.

Синдромът на родителското отчуждаване (PAS), дефиниран за първи път от [Gardner \(1985 г.\)](#), е резултат от опита на единия родител (обикновено родителя, на когото е предоставено родителското право, и обикновено, но не винаги майката) да се държи така, че да отчужди детето или децата от другия родител. То включва серия от съзнателни техники за програмиране като "промиване на мозъка", както и подсъзнателни и несъзнателни процеси от страна на отчуждаващия родител, съчетани със собствения принос на детето, очернящ предполагаемо омразния родител ([Gardner, 1992](#)).

[Gardner \(1992\)](#) изброява осем общи прояви, които показват PAS. Първо, налице е кампания на очерняне, при която детето постоянно изпитва омраза към отсъстващия родител. Тази литания лесно се предизвиква от учители, адвокати, съдии или социални работници и често е най-силна в присъствието на "омразния" родител. Детето започва да се отдръпва от изгубения родител, говори индиректно ("Ти кажи на татко, че не искам да го виждам") и избягва да взема дрехи или играчки от изгубения родител вкъщи, за да не "замърси" предпочитания родител. Подобно на хамелеон ([Джонстън, Кембъл и Майерс, 1985 г.](#)), детето може първоначално да експериментира, като очерня всеки от родителите, докато е с другия, и да прикрива следите си, като получава обещания от всеки от тях да не казва на другия. С течение на годините обаче детето научава, че най-добре се "продава" онази история, която се разказва в дома, където се полагат родителските грижи - домашната база, където детето прекарва по-голямата част от времето си. Децата бързо научават от коя страна е хлябът им.

Второ, детето дава слаби, несериозни или абсурдни обяснения за това, че е загубило родителя си. "Той вдига шум, когато яде." "Той ме заведе в Дисниленд, когато аз не исках да отида." "Той винаги говори за лунни ракети." "Той ме кара да изхвърлям боклука." Това е изразът на детето на паралелно явление, наблюдавано от адвокатите при отчуждените родители:

...при синдрома на родителското отчуждаване враждебността на отчуждаващия клиент никога не изглежда разумно свързана със сериозността на предполагаемите инциденти. Клиентът отчуждител често безгрижно разчита на изповядания от детето му отказ да се вижда с другия родител като доказателство за неадекватността на другия родител ([Goldwater, 1991 г., стр. 125](#)).

Това е съчетано с пълна липса на амбивалентност както у отчуждаващия родител, така и у детето, която обикновено е характерна за всички човешки взаимоотношения. Адвокатите виждат това в своите отчуждаващи се клиенти:

Наблягането на негативните аспекти на характера и поведението на съпруга/съпругата, съчетано с неспособността да се видят съществуващите или дори потенциалните положителни черти на съпруга/съпругата, са проява на отчуждаващо отношение. Такъв клиент сякаш обективизира съпруга си като зло, а не като човек с поне няколко поправими качества. Загубена е амбивалентността, която характеризира здравите човешки взаимоотношения. Всъщност такова обективизиране на съпруга като "изцяло лош" трябва да се приема като признак на значително разстройство в самия клиент (Goldwater, 1991, стр. 125-126).

По същия начин децата с PAS ...се изразяват като перфектни малки копия на отчуждаващия родител (Goldwater, 1991, p. 126) и не могат да видят нищо добро в изгубения родител и нищо лошо в обичания родител. Ако му се предостави списък с "добри" неща, които е направило с изгубения родител, детето ще обясни някои от тях като неприятни, други като принудителни, трети като "всичко това е било по идея на татко" и ще твърди, че не си спомня за останалите. Процесът прилича на амнезия, при която добрите спомени на детето изглеждат напълно унищожени.

Четвърто, твърди се, че решенията за отхвърляне на родителя са на детето. [Гарднър \(1992 г.\)](#) нарича това явление "независим мислител" и често се използва от отчуждените родители в показанията им в съдебната зала. "Искам то да се вижда с баща си, но ако не иска, ще се боря докрай, за да гарантирам, че решението му ще бъде уважено." Въпреки това, както твърди [Голдуотър \(1991 г., стр. 133\)](#):

Никой родител, на когото е поверено упражняването на родителските права, не би очаквал от съдията да приеме детето да не посещава училище, защото не му се ходи. Защо тогава съдията трябва да приеме детето да не посещава другия си родител по същата причина?

Децата, които твърдят, че са самостоятелни мислители, често използват думи и изрази на отчуждаващия родител, които опровергават техните твърдения. По подобен начин отчуждаващите родители често действат по начин, който показва, че идеята за отхвърляне на родителя не е била на детето. [Гарднър \(1992\)](#):

Децата не се раждат с гени, които ги карат да отхвърлят бащата. Подобна омраза е предизвикана от околната среда и най-вероятно човекът, който е предизвикал отчуждението, е майката (стр. 75).

На пето място, детето почти автоматично и рефлекторно подкрепя любимия си родител. Разбираемо е, че тази рефлексивна подкрепа може да произтича или от убеждението, че любимият родител е идеален човек, който не може да сгреша, или от възприемането на любимия родител от детето като по-слабия от двамата родители, който се нуждае от защита.

Шесто, почти напълно отсъства чувството за вина по отношение на загубения родител. "Той не заслужава да ме види." Благодарност за подаръци, услуги или издръжка за детето не съществува. смята, че [Гарднър \(1992\)](#):

Липсата на вина тук не се обяснява просто с когнитивна незрялост (често срещан случай при много малки деца), а е показателна за степента, в която децата могат да бъдат програмирани до такава степен на жестокост, че да не осъзнават напълно последиците от своя садизъм върху невинни жертви (стр. 77).

На седмо място е наличието на заимствани сценарии. Литаниите, които децата създават, имат репетиран, трениран характер и често включват изрази и фрази на любимия родител. "Новата приятелка на татко е курва!" Това ли са думите на петгодишно дете?

И накрая, враждебността се разпространява и в разширеното семейство на омразния родител. "Майка му ме наричаше отроче." Баби и дядовци, лели, чичовци и братовчеди са обвинени в едно и също, тъй като детето твърди, че всички те се опитват да го накарат да "харесва" изгубения родител.

Въпреки че това са класическите прояви на PAS, новопризнатият характер на синдрома налага неговото дефиниране и разширяване с откриването на нови параметри. Това е особено важно, като се има предвид твърдението, че проблемът се разраства в нашето общество и понастоящем засяга 90 % от всички деца, за които се водят съдебни дела за попечителство ([Gardner, 1992](#)). Следващите наблюдения показват, че параметрите на PAS може да са по-широки, отколкото се смяташе досега.

1. Синдромът на родителското отчуждение може да бъде предизвикан от родителски разногласия по въпроси, различни от попечителството.

Първоначално се предполагаше, че PAS е сравнително ново разстройство, което се дължи главно на промените в критериите, по които се определя настояществото. Тези критерии основно се отнасяха до преминаването на съда към *презумпцията за най-добрия интерес на детето* (в полза на настаняването на детето при родителя, който най-добре би отговорил на нуждите на детето) за сметка на *презумпцията за крехките години* (винаги в полза на настаняването на детето при майката), както и до нарастващото предпочитание на *съда* към *съвместно*, а не към *еднолично попечителство*. Тъй като PAS е от сериозно естество, изглежда разумно да се предположи, че тя би била провокирана само от също толкова сериозен емоционален спор, какъвто е въпросът за попечителството за повечето родители. Въпреки това, макар че разногласията по отношение на попечителството продължават да бъдат основна причина за PAS, сега се оказва, че други разногласия, които не са свързани с попечителството, по въпроси като финанси, подялба на имуществото или издръжка, също могат да предизвикат синдрома, като предизвикат емоционален климат, благоприятстващ PAS. Това предполага, че етиологията на PAS може да е много по-широка, отколкото се смяташе досега. Ако наистина интензивността на емоционалния конфликт между отчуждените съпрузи провокира PAS, тогава трябва да се замислим дали почти всяко несъгласие, сериозно или несериозно, може да бъде потенциален спусък. Подобни паралели се откриват и в други примери за човешко поведение: съседи, които се набиват на очи заради шумна косачка за трева, и шофьори, които се стрелят един друг заради незаконен завой. За един наблюдател подобно последващо поведение е очевидно непропорционално на ускоряващото събитие. Незаконният завой не води до убийство, но може да предизвика емоционално състояние, което да го предизвика. Така може да бъде и с PAS. Каквото и да е предшестващото несъгласие, то може да е достатъчно, за да предизвика ирационално емоционално състояние, което да доведе до PAS.

За съжаление, тъй като PAS е резултат от взаимодействието между отчуждаващия родител и детето, при което всеки от тях подсилва другия, веднъж започнал порочният кръг се самоподсилва, диагностицирането му е сложно, а прекратяването му - трудно. Въпросите се усложняват от факта, че PAS може да бъде насърчаван от трети страни: нов съпруг, нови роднини или дори недобросъвестни адвокати, чието желание може да е да удължат, а не да разрешат съдебния спор.

2. Твърденията за измислено сексуално насилие могат да бъдат виртуални.

Тъй като определянето на PAS е неподходящо в случаите, когато злоупотребата е реална, е прието (и е необходимо за доброто на детето) първо да се прави разлика между твърденията за

злоупотреба, които са реални, и тези, които са измислени. [Гарднър \(1991 г.\)](#) е описал как може да се открие измислено насилие. В случаите на измислено малтретиране обаче започва да се появява нова и по-изтънчена разновидност на твърденията. Нарекох ги *виртуални твърдения*. те се отнасят до случаите, в които насилието е само загатнато, а истинската му цел е да се хвърли съмнение върху характера на родителя, който не упражнява родителските права, в една продължаваща програма за очерняне. За отчуждителя виртуалните твърдения избягват необходимостта от измисляне на случаи на предполагаема злоупотреба със съпътстващите ги възможност за разкриване и вероятност за наказание за лъжесвидетелстване. Например в един случай, въпреки че никога не е било твърдяно сексуално насилие, то е било загатнато в твърдението на майката, че бащата е показал на детето видеокасета под наем, съдържаща порнография. Въпреки че видеокасетата е била холивудска комедия с участието на Чеве Чейс, наета от семеен видеотеатър и избрана от детето, майката твърди в съда, че детето е било разочаровано от филма, защото е бил внушителен, еротичен и порнографски. След обстойно изслушване на детето съдията не се съгласява, че филмът е порнографски, и заявява, че макар детето наистина да е разочаровано от филма, това не е защото филмът е порнографски, а защото не е забавен. Може да се очаква, че броят на виртуалните твърдения за малтретиране ще се увеличи в бъдеще поради по-изтънчения им характер, по-голямата трудност при опровергаването им и поради факта, че съдиите и адвокатите, запознати с ПАС, стават все по-умели в откриването на откровени измислици.

3. Времето лекува всички рани, с изключение на отчуждението.

Съществуват доказателства, че юношите, които са преживели раздялата с родителите си най-скоро, е най-вероятно да бъдат засегнати от нея ([Frost & Pakiz, 1990](#)). Макар това да е в подкрепа на старата поговорка, че времето лекува всички рани, случаят с PAS не е такъв, тъй като времето по-скоро влошава, отколкото лекува страданието. Това не означава, че времето е маловажно: напротив, то остава жизненоважна променлива за всички участници. За да се излекува връзката, детето се нуждае от качествено време с изгубения родител, за да продължи и възстанови значимата връзка, която може да е съществувала от раждането. Това продължително общуване служи и като проверка на реалността за детето, за да се противодейства на последиците от продължаващото отчуждаване у дома. По същия начин изгубеният родител се нуждае от време с детето, за да гарантира, че контактът не е напълно изгубен, и да предотврати пълното унищожаване на отчуждението, което може да е останало от нормална, любяща връзка. Времето, използвано по тези начини, помага да се противодейства на отрицателните последици от отчуждаването.

От друга страна, отчуждаващият родител се нуждае от време, за да завърши промиването на мозъка на детето без намеса. Манипулирането на времето се превръща в основно оръжие в ръцете на отчуждителя, който го използва, за да структурира, окупира и узурпира времето на детето, за да предотврати "замърсяващ" контакт с изгубения родител, лишавайки и двамата от правото им да прекарват време заедно и подпомагайки целта за пълно отчуждаване. За разлика от случаите на злоупотреба с деца, при които времето, прекарано далеч от насилника, понякога помага за възстановяването на нарушената връзка, при PAS времето, прекарано далеч от изгубения родител, допринася за постигането на целта за отчуждаване. Обичайните лечебни свойства на времето се губят, когато то се използва като основно оръжие за нанасяне на вреда на изгубения родител чрез отчуждаване на детето.

Има и друга причина, поради която времето е толкова важно оръжие в ръцете на отчуждителя. С течение на времето детето се превръща във верен сътрудник. Съдията, който може да не изслуша деветгодишно дете, молящо да не се вижда с баща си, може да бъде по-склонен да изслуша по-голямо, "по-мъдро" и по-ясно изразяващо се тринадесетгодишно дете. Разпределянето на съдебното

производство във времето не само подпомага промиването на мозъци и допринася за изтощаването на молителя, но и осигурява на отчуждителя по-силен съюзник на детето, когато се определи окончателната дата на съдебното заседание.

Така че времето често се "печели" чрез фалшиви обвинения, твърдения, че детето е в опасност от контакт с изгубения родител, и чрез искания до съда за отлагане, отсрочване и отсрочване. Понякога дори психологическата и психиатричната оценка се използват като част от тактиката за отлагане, а след това се изоставят, когато се постигне желаното отлагане. В други случаи се прибегва до психо-правна експертиза ... *като психологът се превръща в наемен работник, ангажиран да изложи пред съда отрицателното мнение на оспорващия родител под прикритието на "експертиза"* (Goldwater, 1991 г., стр. 123). Целта на отчуждителя е кристална: да лиши изгубения родител не само от времето на детето, но и от времето на детството.

4. Степента на отчуждение у детето е пряко пропорционална на времето, прекарано в отчуждаване.

Отчуждението не настъпва за един ден. То е постепенен и последователен процес, който е пряко свързан с времето, прекарано в отчуждаване. Колкото по-дълго време детето или децата прекарват с отчуждителя, толкова по-тежко е отчуждаването им. Предполагамата им омраза към изгубения родител не намалява с времето, прекарано далеч от него, а по-скоро се засилва, именно защото в ръцете на отчуждителя те непрекъснато се учат на омраза, имат неограничени възможности да практикуват тази омраза и изобщо нямат време да научат алтернативен отговор. Това е една от причините, поради които в сериозни случаи [Gardner \(1992\)](#) препоръчва пълно отнемане на детето от родителя отчуждител, като посещенията под наблюдение се възстановяват постепенно.

5. Съдилищата, които се бавят с произнасянето на решения, могат несъзнателно да подпомогнат схемата на отчуждаване на родителя.

Съдът също се нуждае от време, за да прецени всеки случай. Отчитайки висшия интерес на детето и винаги действайки предпазливо, съдът трябва да се увери, че детето не е в опасност, и да определи дали случаят наистина е свързан с родителско отчуждаване. Но след като бъде установено, че е налице PAS, трябва да бъде постановено бързо решение, за да се спре незабавно процесът на отчуждаване. Както детето, така и родителят, подал молбата, не заслужават по-малко. За съжаление, отлаганията и прекъсванията на съдебното производство са по-често правило, отколкото изключение. Протакането на производствата след постановяване на решение за PAS, съдебните решения, които не отчитат в пълна степен правата на родителя, който не упражнява родителските права, както и ненужните междинни решения и отлагания, макар и с добри намерения, за съжаление благоприятстват продължаването на отчуждаващото поведение на родителя, който упражнява родителските права.

Желанието на съда да запази статуквото в живота на децата в очакване на резултата от горещо оспорван съдебен спор може да работи в полза на отчуждаващия родител, на когото е предоставено упражняването на родителските права. Колкото по-дълго децата са в среда, която не ги подкрепя, толкова повече те ще се отдалечават от родителя, на когото не е предоставено упражняването на родителските права (Goldwater, 1991 г., стр. 130).

Макар да не може да се отрече, че съдилищата имат най-трудната работа, като цяло изглежда, че преобладаващата тенденция е към отлагане на решението с надеждата, че проблемът ще изчезне, ще се реши от само себе си или поне ще се окаже, че никакво решение е за предпочитане пред неправилно решение. Съдилищата трябва да се противопоставят на тази тенденция, която

несъмнено е вредна за децата с PAS в дългосрочен план. Преди повече от две десетилетия [Watson \(1970 г., стр. 64\)](#) пише за бавността на съда при вземането на решения:

Най-сериозният аспект на тези колебания и протакане е ефектът, който те оказват върху децата. Както ще бъде отбелязано, един от критичните аспекти на детското развитие е нуждата от стабилност, за да се развие чувство за идентичност. Когато едно дете е спряно и никога не знае какво ще му се случи след това, то трябва да спре и формирането на своята личност. Това е опустошителен резултат и вероятно представлява един от най-големите рискове, които настоящите процедури представляват за децата.

Изглежда, че малко неща са се променили: що се отнася до PAS, продължава да важи принципът "Забавеното правосъдие е загубен родител, на когото е отказано".

6. Необходима е силна преценка, за да се противодейства на силата на отчуждението.

Ролята на съда в случаите на PAS надхвърля простото решаване на въпросите, свързани с попечителството. На първо място, прецедентът на ясното и категорично решение може да възпре някои родители да започнат отчуждаването на децата си. Както отбелязва [Леви \(1992 г., стр. 277\)](#):

Ако родителите, които участват в PAS, знаят, че осведомените съдии могат да предоставят попечителството на невинния родител и може би дори да приложат санкции срещу родителите, които използват детето, за да предотвратят достъпа на другия родител до детето, PAS, която сама по себе си е форма на насилие над деца, може да претърпи фатален и заслужен неуспех.

Второ, ясните и категорични решения служат за незабавно прекратяване на отчуждаващите практики ([Palmer, 1988](#)). Семейните съдилища често могат да бъдат от голяма полза при решаването на различни семейни проблеми. В случаите на PAS обаче съдилищата, които се опитват да действат като социални работници, използвайки подхода "да поговорим и да постигнем някакво споразумение", неизбежно се провалят, когато една от враждуващите страни е неискрена и няма желание да реши проблема. Причината е, че неискреността, съзнателна или несъзнателна, е една от отличителните черти на отчуждаващия родител. Макар че преговорите често са решение при други форми на съдебни спорове, те обикновено не работят в случаите на PAS. При тези обстоятелства липсата на бързо, ясно и категорично решение често се възприема от отчуждаващия родител като знак за одобрение на отчуждаващото поведение. Това обикновено засилва поведението и е в ущърб както на детето, така и на родителя, подал молбата. Съдилищата трябва да правят повече, за да помагат; те не трябва да стават жертва на схемата на отчуждителя, който се опитва да протака във времето, за да продължи програмата си за очерняне.

7. Прекомерното отчуждаване може да предизвика психично заболяване у детето.

[Джонстън, Кембъл и Майерс \(1985 г.\)](#) съобщават, че една от реакциите на латентните деца (6-12 години) на родителски конфликти е да се държат дифузно, като проявяват тревожност, напрежение, депресия и психосоматични заболявания. Необходимо е да се обърне внимание на въпроса какво се случва в дългосрочен план с децата, които са отчуждени. Дали проблемът е самоограничаващ се в смисъл, че дори раните, причинени от отчуждението, ще заздравеят, когато детето достигне зряла възраст? За съжаление, отчуждението може да стане толкова силно, че да предизвика други форми на психични и емоционални заболявания с последващо неадаптивно поведение. В един от случаите отчужден син се опитва да отрови баща си, като вкарва освежител за въздух в лекарството за стомаха му. По-късно момчето избягало по време на посещение, което не било свързано със задържането, и се наложило да бъде извикана полиция. Вероятността за подобно

дезинтегриращо поведение по време на посещенията, които не са свързани с упражняване на родителските права, нараства правопрпорционално на степента на отчуждение, която детето изпитва у дома.

8. Малко се знае за средносрочните и дългосрочните последици от синдрома на родителското отчуждение върху жертвите му.

Може би най-голямата празнина в разбирането ни за синдрома остава липсата на знания за това какво се случва с жертвите на PAS в средносрочен и дългосрочен план. Краткосрочните последици са известни и очевидни. Отчуждителят изпитва сладостта на отмъщението и тръпката от "победата". Родителят, на когото не е предоставено упражняването на родителските права, изпитва мъката от загубата на дете или, още по-лошо, на деца. Една група баби и дядовци, роднини и приятели са засегнати по подобен начин и са отхвърлени набързо. Далеч по-сериозен е ефектът върху детето, което преживява голяма загуба, чийто мащаб е подобен на смъртта на един родител, двама баби и дядовци и всички роднини и приятели на изгубения родител, и то наведнъж! Лесно може да се забележи, че това е огромна загуба за детето, дори по-голяма от смъртта на единия родител. Освен това, тъй като детето не е в състояние да признае загубата, още по-малко да я оплаче, тя се превръща в голяма трагедия с монументални размери в живота на детето, чиято сериозност не може да бъде надценена.

Това са известните и относително краткосрочни последици. Какво ще кажете за средносрочните последици? Средносрочните последици се отнасят до продължаващото отсъствие (за разлика от първоначалната загуба) на изгубения родител (и баби и дядовци, роднини и приятели) и въздействието, което това оказва върху развитието на детето. Обикновените деца, които са израснали без родител или баба и дядо, често съобщават за "нещо липсващо" в детството им. Това, което се губи, разбира се, е ежедневното общуване, ученето, подкрепата и любовта, които обикновено идват от родителите и бабите и дядовците. Докато в случай на смърт тази загуба е неизбежна, в случай на PAS тя е напълно предотвратима и следователно непростима.

Какво ще кажете за дългосрочните ефекти? Всеки, който участва в PAS, изпитва някаква степен на страдание в дългосрочен план. Надяваме се, че това включва и отчуждителя, който въпреки първоначалната радост от "победата" едва ли би трябвало да намира цялото преживяване за приятно. В по-късните години, дори ако отчуждителите не изпитват някаква вина или съжаление за действията си, те могат да развият известно съчувствие към децата си, от които са лишили родител.

Родителят, който не упражнява родителските права, изпитва едновременно загуба и продължаваща загриженост за детето. Мъката е подобна на тази, която изпитват родителите, когато детето изчезне. Тъй като липсата на контакт с детето може да продължи с години, чувството за загуба може да продължи за подобен период. Бабите и дядовците страдат ненужно и често сериозно. [Гарднър \(1992 г.\)](#) съобщава за случаите на поне две баби в добро здраве, които са починали от разбити сърца, образно казано, заради загубата на внуците си.

Разбира се, детето е това, което страда най-много. В ранния стадий детето преживява не само загубата на родител, но и непрекъснатия поток от хули към изгубения родител, баби и дядовци, роднини и приятели. Достатъчно е да загубиш родител; още по-лошо е добрите спомени за този родител, роднини и приятели да бъдат умишлено и систематично унищожавани.

На втория етап, може би години по-късно, детето започва да осъзнава какво наистина се е случило. Осъзнаването на това, че е повярвало на отчуждителя, че погрешно е отхвърлило изгубения родител, и още по-лошо, че е било податлив съучастник и доброволен сътрудник, може да породи

силно чувство за вина. Неблагоприятните последици от тези чувства могат да бъдат ответна реакция срещу отчуждаващия родител. [Голдуотър \(1991 г., стр. 128\)](#):

Когато такова дете стане възрастен, съзнанието за принудителното отсъствие на отчуждения родител през тези години може да има опустошително въздействие и да остави дълготрайни чувства на вина и загуба. Тогава отчужденият родител може да изпита гнева на своето пораснало дете, че е предизвикал тази загуба, и на свой ред да бъде изключен от живота на детето.

Възможно е да възникнат сериозни емоционални проблеми. За да могат децата да се адаптират успешно, пред тях стои огромна задача: да избегнат тенденцията за ответна реакция към отчуждаващия родител, да му простят и да поддържат добри отношения с него; да възстановят добрите си спомени за изгубения родител (които често са заличени от PAS) и да възобновят нормалните си отношения с него, ако той все още е жив, на разположение и има желание. Възстановяването на връзката със загубения родител естествено е огромна задача. То включва компенсиране на изгубеното време и преживявания, когнитивно и емоционално разбиране на случилото се по време на процеса на отчуждаване, повторно научаване как да се взаимодейства със загубения родител, възстановяване на любящата връзка и планиране на продължаването на връзката в бъдеще. Може да се наложи терапия както за детето, така и за изгубения родител. Освен това детето трябва да се научи в този късен момент как да "жонглира" с може би все още враждуващите родители - умение, което повечето деца на разведени родители обикновено усвояват много по-рано. Това не са никак леки задачи и всичко това предполага, че детето ще преживее тийнейджърските години без други сериозни емоционални, психически или поведенчески проблеми, които често съпътстват юношеството.

Ако всичко е наред, бихме се надявали, че тези деца ще могат да се адаптират. Негативните фактори, които пречат на успешното приспособяване, включват нежеланието или емоционалната неспособност на изгубения родител да се включи отново, отсъствието или смъртта на изгубения родител, както и напускането на бабите и дядовците и на други роднини и приятели, което оставя незапълнима празнина в живота на детето.

9. Необходими са допълнителни изследвания.

Въпреки че надлъжните проучвания свързват адаптацията на децата и юношите след раздяла с родителите с различни променливи, като възраст, пол, честота и редовност на посещенията (вж. [Healy, Malley и Stewart, 1990 г.](#)), в литературата ужасно липсва каквото и да е надлъжно проучване, което да проследява децата с PAS, за да установи какво се случва с тях. Какви са дългосрочните последици за тези деца, когато навлязат в зряла възраст? До каква степен може да бъде възстановена връзката им с изгубения родител? Дали връзката им с отчуждаващия родител е трайно увредена в по-късна зряла възраст? Какво се случва с децата с PAS, които трайно загубват родителя, който не упражнява родителските права, поради смърт, без никога да възстановят връзката си? Засилва ли се вината им и ако е така, как се справят с нея? Могат ли отношенията им с изгубения родител, а и с отчуждаващия родител, някога да се доближат до нормалните? Как се отразява това на техните собствени родителски умения и как се отразява на възпитанието на собствените им деца? Ако отношенията им с отчуждения родител не бъдат възстановени, отчужденият родител в крайна сметка може да се превърне в отчужден баба и дядо. Какво въздействие ще има това върху внуците?

10. Проблемът със синдрома на родителското отчуждение е много по-сериозен, отколкото се предполагаше досега.

Погледнато в тази светлина, проблемът с PAS изглежда изключително сериозен. Често говорим за запазване на семейните ценности, но дори и разпадналите се ядрени семейства имат ценности и права (като посещенията на децата), които трябва да бъдат запазени и спазвани, за да се предотврати по-нататъшно разпадане и пълен разпад. Ако не се направи това, означава да се пожертват цели поколения деца на олтара на отчуждението, да се обречат на семейна дезадаптация и да им се причини загуба на родителите за цял живот.

Препратки

Frost, A.K. & Pakiz, B. (1990). Ефектите от брачните разриви върху юношите: времето като динамика. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60(4), 544-555.

Goldwater, A. (1991). [Le syndrome d'aliénation parentale](#) (на английски език). *Développements récents en droit familial (1991)*. Cowansville, QC: Les Éditions Yvon Blais. pp. 121-145.

Gardner, R. (1985). [Последни тенденции в съдебните дела за развод и попечителство](#). *Academy Forum*, 29(2): 3-7.

Гарднър, Р. (1989). Психотерапевтични и правни подходи към трите вида семейства със синдром на родителско отчуждение. In *Family evaluation in child custody mediation, arbitration, and litigation (Оценка на семейството при медиация, арбитраж и съдебен спор за попечителство над деца)*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics.

Gardner, R. (1991). *Синдромът на родителското отчуждение и разграничаването на измисленото от истинското сексуално насилие над деца*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics.

Gardner, R. (1992). [Синдром на родителското отчуждение: Наръчник за специалисти по психично здраве и юристи](#). Cresskill, NJ: Creative Therapeutics.

Healy, J., Malley, J., & Stewart, A. (1990). Децата и техните бащи след раздяла на родителите. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60(4), 531-543.

Johnston, J., Campbell, L., & Mayers, S. (1985). Латентни деца в спорове след раздяла и развод. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24, 563-574.

Леви, Д. (1992 г.). [Рецензия за *синдрома на родителското отчуждение: Ръководство за професионалисти в областта на психичното здраве и правото*]. *American Journal of Family Therapy*, 20(3), 276-277.

Палмър, Н. (1988 г.). Правно признаване на синдрома на родителското отчуждение. *American Journal of Family Therapy*, 16(4), 360-363.

Watson, A.S. (1970). Децата на Армагедон: Проблеми на попечителството след развод. *Syracuse Law Review*, 21, 55-86.